

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AÇISINDAN KAZAK TÜRKÇESİNE BİR BAKIŞ

Ferhat TAMİR*

ÖZET

Bu makalede Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasında ortak olan kelimelerde görülen ünsüz farklılıkları örneklerle açıklanmaktadır. Bunlar bilinirse Türkiye Türklerinin Kazak Türkçesini öğrenmesi daha kolay olacaktır.

ANAHTAR KELİMELEER

Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, ünsüz farklılıkları, ortak kelimeler.

UNE VUE SUR LE TURC KAZAKH DU POINT DE VUE DU TURC DE TURQUIE

RÉSUMÉ

Dans cet article on a expliqué, par des exemples des équivalences consonantiques entre les mots communs au turc de Turquie et au turc Kazakh. On estime que, si on les connaissait, l'apprentissage du turc Kazakh par les Turcs de Turquie serait plus facile.

LES MOTS CLÉS

Le turc de Turquie, le turc Kazakh, équivalences consonantiques, mots communs.

Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi doğuda Moğolistan ve Çin içlerinden batıda Arnavutluk'a kadar uzanan çok geniş bir sahada ana dili olarak konuşulan ve yazılan Türk dilinin iki lehçesidir. Bunlardan Kazak Türkçesi, Türk lehçelerinin kuzey-batı (Kıpçak) grubuna, Türkiye Türkçesi ise güney-batı (Oğuz) grubuna girmektedir.

Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasında bir takım farklılıklar vardır. Ancak bunlar çok büyük farklılıklar değildir. Bu durum Kazak Türklerini meydana getiren Kıpçak urukları ile Türkiye Türklerini meydana getiren Oğuz boylarının tarihte komşu olarak yaşamalarıyla yakından ilgilidir. Bilindiği gibi Oğuz Türkleri, 1000 yılından önce

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.

Seyhun (Sır Derya) ırmağının kuzeyindeki bozkırlarda (bugünkü Kazakistan topraklarında) Kıpçak urukları ile yan yana yaşıyordu.

Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasındaki ayrılıkların büyük bir bölümünü ses farklılıkları meydana getirir. İki lehçede ortak olan çok sayıdaki kelimeyi birbirinden uzaklaştıran bu ses farklılıkları öğrenilirse, Türkiye Türkleri için Kazak Türkçesini öğrenmek büyük ölçüde kolaylaşır. Bu ses farklılıklarının en önemlileri ünsüzler arasındaki farklılıklardır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:**

1- Türkiye Türkçesindeki ş'ler Kazak Türkçesinde s'dir.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
taş	tas
beş	bes
karşı	qarsı
kuş	qus
gümüş	kümis
düş-	tüs-
işle-	iste-
aş-	as-
başka	basqa
kişi	kisi
kaş	qas
kış	qıs

2- Türkiye Türkçesindeki ç'ler Kazak Türkçesinde ş'dir.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
üç	üş
ağaç	ağaş
için	üşin
güç	küş (<i>kuvvet mânâsında</i>)

** NOT: ä harfi açık e'yi, ğ harfi gırtlığa yakın bir yerde söylenen sızıcı g(ı)'yi, q harfi kalın k'yi, x harfi hırıltılı h(ı)'yi, w harfi dudak v'sini karşılamaktadır.

iç-	iş-
aç-	aş-
çıkır-	şığar-
uç-	uş-

3- Türkiye Türkçesinde kelime başında bulunan y'ler Kazak Türkçesinde j'dir. (Ancak bu ses Doğu Türkistan ve Moğolistan Kazaklarıyla Kazakistan Cumhuriyeti'nin pek çok yerinde c'dir.)

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
yer	jer (cer)
yıl	jıl (cıl)
yol	jol (col)
yaş	jas (cas)
yedi	jeti (ceti)
yüz	jüz (cüz)
yaz	jaz (caz)
yaz-	jaz- (caz-)
yat-	jat- (cat-)
ye-	je- (ce-)
yürek	jürek (cürek)
yoldaş	joldas (coldas)

4- Türkiye Türkçesinde kelime başında bulunan ince g'ler Kazak Türkçesinde ince k'dir.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
göz	köz
güz	küz
göl	köl
geyik	kiyik
gerek	kerek
gün	kün
gönül	könil
gök	kök

gümüş	kümis
gel-	kel-
gör-	kör-
gül-	kül-

5- Türkiye Türkçesinde kelime başında bulunan d'ler Kazak Türkçesinde t'dir.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
dil	til
dört	tört
diş	tis
diri	tiri
deniz	teñiz
demir	temir
döşek	tösek
dağ	taw
dar	tar
dur-	tur-
dök-	tök-
dik-	tik-

Ancak de- fiili ile Arapça ve Farsça'dan alınan kelimeler her iki lehçede de d ile başlar:

de-	de-
dost	dos
dünya	düniye
din	din
devlet	däwlet (<i>zenginlik mânâsında</i>)

6- Türkiye Türkçesinde sonunda n bulunan kelimelerin başındaki b'ler Kazak Türkçesinde m'dir.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
ben	men

bin	mıñ
burun	murın
boyun	moyın
beyin	mıy
bin-	min-

7- Türkiye Türkçesinde v ile başlayan aşağıdaki kelimeler Kazak Türkçesinde b ile başlar.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
var	bar
varlık	barlıq (<i>bütün, hep mânâsında</i>)
var-	bar-
ver-	ber-

8- a) Türkiye Türkçesindeki kalın ünlülü ve tek heceli kelimelerin sonundaki ğ(1)'lar, Kazak Türkçesinde w'dir.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
dağ	taw
sağ (<i>sağlam mânâsında</i>)	saw
tuğ	tuw
doğ-	tuw-
boğ-	buw-
yuğ-(yu-)(<i>yıka- mânâsında</i>)	juw- (cuw-)
bağ	baw

b) Türkiye Türkçesinde kelime içinde bulunan ğ(1)'ların büyük bir kısmı Kazak Türkçesinde w'dir.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
ağır	awır
ağız	awız
bağır	bawır
buğra	buwra

dođru	tuwra
kuđu	quw
ađu	uw
<i>Bu ğ(ı) 'ların az bir kısmı y olur:</i>	
sığır	sıyır
buđday	bıyday

9- Türkiye Türkçesinde ilk hecesinde o veya ö bulunan bir kısım kelimeler, Kazak Türkçesinde u veya ü'lüdür.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
doğ-	tuw-
boğ-	buw-
kođ- (kov-)	quw-
boz-	buz-
gözet-	küzet-
öğret-	üyret-
sođuk	suwıq
ođul	ul

10- Arapça ve Farsça'dan alınan kelimelerdeki f'ler Türkiye Türkçesinde muhafaza edilmiş, Kazak Türkçesinde ise p olmuştur.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
fikir	pikir
defter	däpter
fil	pil
fayda	payda
âfet	apat
misafir	müsäpir (<i>zavallı mânâsında</i>)
tâife	taypa
vefa	opa
vefat	opat
örf	ğurıp

11- Arapça'dan alınan kelimelerdeki ayın () lar Kazak Türkçesinde ğ olmuştur. Türkiye Türkçesinde ise düşmüştür.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
'ilim	ilim	ğılım
'âlim	âlim	ğalım
'ömr	ömür	ğumır (<i>ömir şekli de var</i>)
'asr	asır	ğasır
sa'at	saat	sağat
ma'na	mânâ	mağına
mu'allim	muallim	muğalim
tabî 'at	tabiat	tabıyğat
'Abdullah	Abdullah	Ğabdulla

12- Arapça'dan alınan bazı kelimelerin başında yer alan “va” ve “ve” heceleri Türkiye Türkçesinde aynen korunmuş, Kazak Türkçesinde ise o veya ö olmuştur.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
vatan	otan
vefa	opa
vefat	opat
vak'a	oqıyğa
vasiyet	ösiyet
vekil	ökil

13- Kazak Türkçesinde l ünsüzü, Türkiye Türkçesinden farklı olarak l, m, n, ñ ve z ünsüzlerinden sonra geldiğinde değişerek d olur. Bu değişme daha çok l ünsüzü ile başlayan eklerde (-lar, ler çokluk eki; -lıq, -lik ve -lı, -li isimden isim yapma ekleri; -la-, -le- isimden fiil yapma eki) görülür.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
yıllar	jıldar (cıldar)
göller	kölder

molla	molda
adamlar	adamdar (<i>insanlar mânâsında</i>)
gelinler	kelinder
kâğıtlar	qağazdar
denizler	teñizder
yıllık	jıldıq (cıldıq)
adamlık	adamdıq (<i>insanlık mânâsında</i>)
hanlık	xandıq
sözlük	sözdik
dilli	tildi
giyimli	kiyimdi
kanlı	qandı
gözlü	közdi
kolla-	qolda-
selâmlaş-	sâlemdes-
dizginle-	tizginde-
anla-	añda- (<i>dikkatli olmak mânâsında</i>)
izle-	izde-

14- Kazak Türkçesinde l ünsüzü, sedâsız (tonsuz) ünsüzlerden (k, q, p, s, ş, t) sonra geldiğinde değişerek t olur. Türkiye Türkçesinde böyle bir değişme görülmez. Bu değişme de daha çok l ile başlayan eklerde görülür.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
taşlar	tastar
kitaplar	kitaptar
atlar	attar
geyikler	kiyikter
arслан	arıstan
Kazaklar	Qazaqtar
dostluk	dostıq
açlık	aştıq
edepli	âdepti
kutlu	quttı
güçlü	küşti

başla-	basta-
işle-	iste-
sakla-	saқта-
akla-	aқта-
kışla-	қыста-

15- Kazak Türkçesinde m ünsüzü bir kısım sedâlı (tonlu) ünsüzlerden sonra geldiğinde değişerek b olur. Bu değişme özellikle m ünsüzü ile başlayan (-ma-, -me- fiilden olumsuz fiil yapma eki, -ma, -me soru eki) eklerde görülür. Bu ekler m, n, ñ, ve z sedâlı (tonlu) ünsüzlerinden sonra geldiğinde başlarındaki m'ler b'ye dönüşür.

Örnekler:

<u>Türkiye Türkçesi</u>	<u>Kazak Türkçesi</u>
yumma-	jumba- (cumba-)
konma-	qonba-
binme-	minbe-
sönme-	sönbe-
onma-(<i>iyileşmemek</i> <i>mânâsında</i>)	oñba-
yazma-	jazba- (cazba-)
sezme-	sezbe-
dedim mi?	dedim be?
oyun mu?	oyun ba?
sen mi?	sen be?
aldın mı?	aldıñ ba?
gördün mü?	kördiñ be?
aldınız mı?	aldıñız ba?
siz mi?	siz be?
az mı?	az ba?

16- Kazak Türkçesinde m ünsüzü, sedâsız (tonsuz) ünsüzlerden (k, q, p, s, ş, t) sonra geldiğinde değişerek p olur. Türkiye Türkçesinde böyle bir değişme görülmez. Bu değişme de özellikle m ile başlayan eklerde görülür.

Örnekler:Türkiye Türkçesi

yetmiş

atma-

gitme-

akma-

dikme-

açma-

içme-

aşma

düşme-

tepme-

aldık mı?

gördük mü?

çöp mü?

boş mu?

güreş mi?

ağaç mı?

aç mı?

saat mi?

kayık mı?

kirpik mi?

Kazak Türkçesi

jetpis (cetpis)

atpa-

ketpe-

aqpa-

tikpe-

aşpa-

işpe-

aspa-

tüşpe-

teppe-

aldıq pa?

kördik pe?

şöp pe?

bos pa?

küres pe?

ağaş pa?

aş pa?

sağat pa?

qayıq pa?

kirpik pe?

Yaptığımız bu açıklamalar ve verdiğimiz örnekler gösteriyor ki Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin çok sayıdaki ortak kelimesinde görülmekte olan ünsüz farklılıkları, sistemli hâlde olup öğrenilmesi kolay olan farklılıklardır. O bakımdan Kazak Türkçesini öğrenirken her şeyden önce bu ünsüz farklılıklarına dikkat etmek gerekir.

Ancak bu ünsüz farklılıklarını kolayca görebilmek için her şeyden önce her iki lehçenin yazıya aktarılmasında kullanılan harflerin ortak olması, yani alfabe birliğinin sağlanması gerekmektedir. Çünkü aynı sesler farklı harflerle gösterildiği müddetçe birbirimizin yazdıklarını anlamamız kolay olmayacaktır.

Faydalanılan Kaynaklar:

- 1- Saadet Çağatay, Kazakça Metinler, Ankara, 1961.
- 2- Saadet Çağatay, Türk Lehçeleri Örnekleri II, Ankara, 1972.
- 3- A. Isqaqov, Qazirgi Qazaq Tili (Morfologiya), Almatı, 1974.
- 4- İ. K. Kenesbayev başkanlığında bir komisyon, Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi I-II, Almatı, 1959-1961.
- 5- Hasan Oraltay-Nuri Yüce-Saadet Pınar tarafından tercüme edilmiştir, Kazak Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, 1984.
- 6- Ferhat Tamir, Barköl'den Kazak Türkçesi Metinleri (Gramer-Metin-Sözlük), Ankara, 1989.
- 7- Ferhat Tamir, Mağcan Cumabayef Öleñderi (Metin-Aktarma-İnceleme), Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.